

Rozdelenie a „vzdaľovanie“. Niekoľko pohľadov.

MIRA NÁBĚLKOVÁ (BRATISLAVA – BRNO – PRAHA)

V štúdiu, v ktorej by som niekoľkými pohľadmi chcela prispieť k téme nášho stretnutia, sa zameriam na otázku česko-slovenských jazykových vzťahov v zmenenej jazykovej situácii vyplývajúcej zo širších spoločenských zmien posledného desaťročia. Príspevok som nazvala Rozdelenie a „vzdaľovanie“, pričom v tejto dvojici slov aktuálny komunikačný obsah prvého z nich, slova rozdelenie, je pomerne prízračný a zřejmý. S rozdelením bývalého spoločného štátu ako dvojjazykového spoločenstva nastala zmena jazykovej situácie, ktorú možno zachytiť aj v niekoľkých schematických bodoch (podrobnejšie a z trochu iného zorného uhla som sa danej problematike venovala v štúdiu *Slovenčina a čeština dnes. Kontakt či konflikt*, 1999b; z prác venovaných rozličným otázkam a stránkam špecifickej jazykovej situácie a jazykových vzťahov v česko-slovenskom dvojjazykovom spoločenstve aj v jednotlivých spoločenstvách už po rozdelení spoločného štátu možno spomenúť napr. monografické práce *Čeština*, 1998; *Slovenčina*, 1998; z iných štúdií napr. Bosák, 1988; Budovičová, 1989; Buzássyová 1993, 1995; Horecký 1995; Dolník 1992, 1998a, b; Sokolová 1991a, b; 1995; Hoffmannová – Müllerová, 1993; Jelínek 1998; Kořenský 1997, 1998; Musilová, 1999; v tlači; Zeman 1996, 1997 a i.). Jednou zo zložiek takto zmenenej situácie s výraznou redukciou a zmenami stereotypov dvojjazykových komunikačných situácií je, resp. predpokladá sa, že je a bude „vzdaľovanie“, v našom pohľade konkrétne jazykové vzdaľovanie, - keďže pod týmto slovom sa môžu skrývať aj iné rozmanité kultúrno-politické spoločenské procesy – pod ktorými rámcovo rozumieme (popri možnom vzdaľovaní jazykov povedzme v lexikálnej rovine, v terminológii či inde) predovšetkým oslabenie komunikačnej kompetencie jednotlivých nositeľov/používateľov slovenského a českého jazyka komunikovať v druhom, nematerinskom jazyku. Pričom komunikovať v našom prípade znamená prevažne rozumieť, prijímať, pretože až na časť aktívne bilingválnych Čechov a Slovákov sa aj v predchádzajúcich obdobiach istého komunikačného návyku na dvojjazykovú komunikáciu jazyková kompetencia príslušníkov slovenského aj českého spoločenstva vo vzťahu k dru-

hému jazyku dala charakterizovať ako viac či menej rozvinutý pasívny bilingvizmus.

Ak teda uvažujeme o vzďalovaní, týka sa, resp. môže sa týkať prevažne tejto roviny – ústupu pasívneho bilingvizmu ako jednej z potenciálnych charakteristík novej fázy takpovediac dejinného procesu špecifických ba unikátnych česko-slovenských či slovensko-českých jazykových vzťahov. Kým rozdelenie je reálny a v istej vývinovej postupnosti a krokoch zaznamenateľný a opísateľný fakt, toto vzďalovanie je skôr niečo predpokladané, tušené, očakávané (porov. napr. Musilová, 1999; Zeman, 1999), nepochybné tiež reálne, ale vzhľadom na individuálnosť nositeľov tohto vzďalovania a priebehovosť procesu ťažšie uchopiteľné a opísateľné. Skúmaniu, konkrétne a podrobnému mapovaniu česko-slovenského pasívneho bilingvizmu sa v predchádzajúcich obdobiach venovala menšia pozornosť, než aká by bola priniesla výsledky, ktoré by dnes mohli slúžiť ako opora a porovnávací základ pre skúmanie vývinu individuálnych jazykových vedomí v tomto smere v súčasnom a budúcom období (porov. napr. Krčmová, v tlači). V súčasnosti sa na danú tému sústreďuje výskumná pozornosť, možno spomenúť napr. spoločný projekt lingvistov pedagogických a filozofických fakúlt v Olomouci, Hradci Králové a Prešove (porov. Musilová, 1999; Zeman, 1999; Musilová, v tlači). Skúmanie v tejto oblasti sa zameriava na otázky jazykových znalostí a postojov ľudí rozličného veku, názorov a orientácie – konkrétne na komunikačné situácie, v ktorých sa s druhým jazykom stretávajú, na znalosť druhého jazyka, presvedčenie o prospešnosti/neprospešnosti, resp. potrebnosti/nepotrebnosti istého kvanta školskej prípravy vo vzťahu k druhému jazyku na rozličných stupňoch a pod. Tu sa žiada povedať, že pri procese jazykového vzďalovania, resp. nevzďalovania v rozhodujúcej miere nejde a nepôjde ani tak o cieľové, hodnotové, či iné intencné zameranie jednotlivca a súhrnne spoločnosti konkrétnych jednotlivcov na druhý, nematerinský jazyk (za špecifické nové, významné pozmenové javy tohto typu avšak s len úzko vymedzeným okruhom zainteresovaných ľudí možno považovať budovanie slovakistiky a bohemistiky ako samostatných „vysokoškolských“, výskumných odborov), ale pôjde o širšie kultúrne a povedzme aj praktické súvislosti, v ktorých je jazyk prostriedkom – o potrebu, schopnosť a ochotu prijímať texty (publicistiku, odborné texty, beletriu, televízne aj rozhlasové programy a filmy) v druhom jazyku, teda o to, do akej miery bude v budúcnosti v jednom a druhom jazykovom spoločensťve bežné, aby šiel človek za svojim informačným či kultúrnym záujmom reprezentovaným nejakým periodikom, knihou, filmom bez ohľadu na to, v akom jazyku je, resp., presnejšie, bez obmedzenia tým, že/ak je to, o čo by mal záujem,

v jazyku druhého jazykového spoločenstva. Ochota a schopnosť sa nepochybne opierajú aj o objektívne ponúkané možnosti (knižný trh toho ktorého spoločenstva, televízne programy a kanály, distribúcia filmov) a subjektívno-objektívnu ponuku živých dvojjazykových kontaktov.

Na záver tohto dlhšieho úvodu možno čisto schematicky konštatovať, že tak ako nebola situácia v tomto smere nijak symetricky vyvážená v predzmenovom období (oprávnené sa konštatovala vyššia, aj historicky podložená afinita Slovákov prijímať české texty), rozličné asymetrie pretrvávali aj v priebehu rozdeľovania a dá sa predpokladať aj istá nerovnomernosť „vzďalovania“ v zmysle rýchlejšej straty, resp. plošnejšieho nebudovania/nenadobúdania pasívneho bilingvizmu na českej strane. Za isté špecifické okrajové signály vzďalovania možno považovať napr. aj zážitky Slováka v pražských uliciach, narážajúceho v obchodíkoch a iných „spotrebných zariadeniach“ na neidentifikovanie jeho jazyka ako niečoho zrozumiteľného (bežne sa tu [už?] neočakáva a nepredpokladá česko-slovenská komunikácia), resp. aj na identifikovanie jeho jazyka ako ruštiny, ktorá je v súčasných pražských uliciach frekventovaná.

V ďalšej časti sa stručne kontrastívne pristavím pri niektorých charakteristikách jazykového rozdelenia, ktoré s postulovaným vzďalovaním tak či onak, niekedy aj protichodne a protirečivo, súvisia. Čo teda charakterizuje súčasnú jazykovú situáciu na Slovensku vo vzťahu k češtine v porovnaní so situáciou v Českej republike? Niekoľko (simplifikujúcich) téz:

V rovine jazykovej reflexie (lingvistickej a takpovediac aj laickej) sa pred desiatimi rokmi otvoril, resp. utvoril novoformovaný priestor na otvorenejšie a diferencovanejšie, resp. otvorene diferencovanejšie pertraktovanie tradičnej otázky bohemizmov v slovenčine. Je to široká, v predchádzajúcich obdobiach do istej miery ideologicky blokována, tabuizovaná téma, v ktorej sa v súčasnosti odzrkadľujú rozličné postoje k tejto zložke jazykových vzťahov. Na českej strane, hoci existuje paralelná, zase však nie „symetrická“ otázka slovakizmov v češtine, nepredstavuje táto téma porovnateľnú polemickú sféru, citlivú a diferencovane vnímanú problematiku. Vo vzťahu k bohemizmom, ktoré do slovenčiny prenikali v rozličných historických obdobiach, výrazne však aj v špecifickej situácii intenzívnych jazykových kontaktov dvojjazykového spoločenstva, v lingvistickej reflexii sa podľa „osobného naturelu“ a metodologických pozícií akcentujú na jednej strane skôr systémové a „systémovoobrané“ stanoviská, na druhej strane zase funkčne a textovo orientované postoje. Diferencované postoje k bohemizmom ako k jednému z rozdielne posudzovaných bodov napäto vnímanej situácie jazykovej kultúry sa prejavili napr. na konferencii o ja-

zykovej kultúre v r. 1994 v Budmericiach (porov. Nábělková, 1994) – kde sa prezentovali obavy z ohrozenia identity slovenčiny pod prienikom bohemizmov (Pisárčiková, 1995), striktné formulovaná požiadavka „rozhodného vzopretia sa bohemizmom“ (Kočiš, 1995), ako aj umiernenější a diferencovaný postoj zohľadňujúci špecifické motívy využitia bohemizmov v rozličných komunikačných situáciách (Buzássyová, 1995).

V protiklade k viac menej paušálnemu odmietaniu rozličných bohemizmov (s nezreteľne formulovaným „priepustným“ kritériom funkčnosti) možno vidieť práce orientované na komunikačne diferencované uplatnenie bohemizmov, resp. na skúmanie ich rozdielnej komunikačnej úspešnosti (Buzássyová, 1993; Sokolová, 1991a, b, 1995), ako aj vo viacerých štúdiách prezentovaný postoj J. Dolníka opierajúceho sa vo svojej interpretácii o (postulovaný) prirodzenú metajazykovú axiologickú kompetenciu používateľov slovenčiny, ktorí vo svojej jazykovej praxi vo vzťahu k češtine, ktorú vnímajú aj ako prirodzený rezervoár synonymizačných jazykových prostriedkov, akceptujú isté množstvo prvkov českého pôvodu bez toho, že by to narušalo vnímanie vlastného spisovného jazyka ako nepoškodzovaného indikátora národnej identity (Dolník 1997a, b, 1998a, b). J. Dolník – v protiklade k iným stanoviskám – zastáva názor, že vo vzťahu k češtine nie je potrebné, nie je aktuálne intervenčné kultivovanie delimitačnej spôsobilosti nositeľa slovenského etnojazykového povedomia, ktorého súčasný stav je v úplnom súlade s komunikačnou a etnoidentifikačnou potrebou Slovákov (1999). Otázka bohemizmov v slovenčine ako dôsledku či výsledku intenzívnych jazykových kontaktov s češtinou v dlhom časovom kontinuu tak predstavuje aj z hľadiska jazykového vzdalovania či nevzdalovania zaujímavú oblasť – sféru priemetu či nepriemetu delimitačných postojov v slovenskej jazykovej praxi a lingvistickej reflexii.

Ďalšou otázkou je zákonné vymedzenie sfér komunikačnej uplatniteľnosti druhého jazyka. Ústava SR definuje slovenčinu ako štátny jazyk a češtinu stavia do pozície menšinového jazyka; zákonom NR SR o štátnom jazyku z r. 1995 sa ďalej špecifikuje, vymedzuje komunikačné uplatnenie češtiny na Slovensku. Česká republika právne normy v tomto smere nemá (podrobnejšie napr. Kořenský, 1997, 1998; o zákone o štátnom jazyku napr. Buzássyová, 1998; Kačala, 1993, 1997; Doruľa, 1997 a i.; text zákona a s ním súvisiacich právnych predpisov publikovalo MK SR v dvoch publikáciách z minulých rokov: Štátny jazyk v praxi, 1997; Štátny jazyk v súvislostiach, 1998).

Špecifickou zložkou zmenenej jazykovej situácie, odrážajúcou zmenený pohľad na vzťah a vzdialenosť predtým komplementárne využívaných

jazykov, je jav, ktorý sa stal súčasťou každodennosti posledného desaťročia v oboch jazykových spoločnostiach – paralelné české a slovenské texty na obaloch rozličných výrobkov, ale nie len tam (podrobnejšie Nábělková 1996; Rangelová, 1997; Nábělková, 1999a, 1999b). Na slovenskej strane získala paralelnosť textov, resp. aj iné jazykové riešenia informačných textov na českých výrobkoch, napr. prelepovanie českého textu slovenským, zákonnú podporu – zákon o štátnom jazyku slovenskosť textu na výrobkoch jednoznačne vyžaduje. Zákon o ochrane spotrebiteľa, ktorý túto sféru predtým upravoval, pripúšťal ešte aj informácie v češtine. Paralelnosť textov, pri ktorých sa často príbuznosť jazykov, morfológické a lexikálne zhody využívajú na špeciálne komponovanie diglossných textov, predstavujú svojráznu novú sféru dvojazykovej komunikácie, v ktorej už v prebehu rokov bolo možné sledovať vývin v kvantite aj využitých stratégiách. Zo zorného uhla vytýčeného v tomto príspevku možno teda prax paralelných textov hodnotiť „viacozmerne“ – na jednej strane sa v nej slovenčina a čeština ako keby predstavujú ako dva cudzie, pre používateľov týchto jazykov vzájomne nezrozumiteľné jazyky (pri rozličných návodoch, názvoch výrobkov a ich komponentov by aj bolo s „úplnou medzijazykovou zrozumiteľnosťou“ pri celom spektre používateľov jazyka oboch jazykových spoločností naozaj ťažko počítať), na druhej strane paralelnosť, resp. špecifická diglossnosť textov prináša na obidve jazykové územia do každodenného života vlastne nebývalé množstvo slovenských a českých textov „v kontakte“. Recepčia týchto textov nie je nijak zrejma; malá anketová sonda sledujúca otázku, text v akom jazyku spotrebiteľ na výrobku číta, na slovenskom území priniesla rámcovú odpoveď, že „prvý zrozumiteľný“ text, t. j. opýtaní slovenskí kupujúci na výrobku nevyhľadávali cielene slovenský text, ale čítali, čo im prvé padlo do oka. V českom prostredí môže byť iná situácia.

Posledné roky priniesli do každodennosti slovenskej tlače, konkrétne do každodennosti slovenského čitateľa/televízneho diváka aj zaujímavý jav, ktorý tiež nemá analógiu na českej strane. Ide o úkaz, keď sa v ponuke televíznych programov v denníkoch a špecializovaných programových periodikách istá časť názvov z češtiny neprekladá – týka sa to hlavne pôvodných českých filmov a názvov niektorých programov a relácií, ktoré by predstavovali prekladateľský problém, resp. pri ktorých preklade by sa stratilo isté ich jazykové špecifikum (rytmus, rýmovanie), či prerušila by sa spätosť s originálnym názvom a tým aj odkazovosť ku konkrétnemu programu či relácii. V televíznej ponuke na jeden konkrétny týždeň tak možno nájsť medzi názvami programov preloženými do slovenčiny aj

pôvodné/originálne české názvy uvedené v úvodzovkách, signalizujúcich jednak citátovosť, jednak iný/cudzí jazykový kód – ide napr. o názvy ako „Noc na Karlštejně“, „Všichni dobří rodáci“ či „Jak utopit doktora Mráčka aneb konec vodníků v Čechách“, ktoré by sa dali bez problémov preložiť, ale v istom slovenskom kultúrnom vedomí „ustálene“ fungujú v takejto jazykovej podobe; a potom povedzme názvy relácií ako „Šprŕouchlata“, „Hezky česky“, „Klekánice“ a pod., kde na neprekladanie existujú ucho-piteľné jazykové dôvody (podrobnejšie Nábělková, 1999a). Pochopiteľne, citátové uvádzanie českých slov, viet v slovenskom texte má svoju tradíciu a vyskytuje sa v rozličných oblastiach, na sféru týchto vlastne diglosných textov v programovej ponuke upozorňujem najmä vzhľadom na jej (už viacročnú, predsa však) novosť v tej kvantite, ako sa s ňou slovenský čita- tel/divák každodenne stretáva, pričom ide o jav vzhľadom na všeobecnej- šie súvislosti vlastne nečakaný. Analógie na českej strane niet, tu, ak sa uvádza slovenský program alebo slovenský film na českých kanáloch, jeho názov sa spravidla prekladá. Na rozdiel od českého prostredia teda na Slovensku aj tento jav predstavuje sféru jazykového kontaktu s češtinou.

Je zrejmé, že otázka jazykového vzdalovania či nevzdalovania sa týka predovšetkým mladej generácie a detí, ich motivácie, pripravenosti a možností prijímať texty v druhom jazyku. Prebiehajúci spoločenský vývin, hoci nie celkom priamočiary, „nahráva“ vzdalovaniu. Na českej strane je v porovnaní so Slovenskom „prirodzene“ výrazne redukovaný napr. kontakt so slovenskou televíziou, pričom podľa uskutočnených vý- skumov (Zeman, 1999) televízia bola v minulosti pre českú mládež prost- redím najširších a najbohatších kontaktov so slovenčinou. Na Slovensku sa vo vzťahu k deťom a k oblasti zvukových diel objavil nový prvok – zákon o štátnom jazyku a zákon o audiovizii vyžadujú slovenskú jazykovú podobu filmov a relácií pre deti do 12 rokov. Nikto iste „oficiálne“ nebude brániť slovenským deťom pozeráť české rozprávky a aj do češtiny dabova- né rozprávky na českých kanáloch (čo sa nepochybne deje v širokom rozsahu, treba však pripomenúť, že dostupnosť českej televízie sa stáva aj otázkou finančných možností televíznych divákov – napr. v ponuke káblo- vej televízie pre Bratislavu, čo platí zrejme aj širšie, základný, lacnejší súbor predplatených staníc českej televíznej stanice neobsahuje; dostupnosť českej televízie sa tak pre konkrétne rodiny podobne ako pri knihách či hudbe stáva aj finančnou otázkou osobných preferencií a osobného výbe- ru). Na rozdiel od predchádzajúcich období filmy a programy pre deti na slovenských staniaciach záväzne musia mať slovenskú jazykovú podobu. Týka sa to aj videokaziet v predaji, pričom pri nesplnení dabingových

povinností tu možno stretnúť aj dosť bizarné javy – konkrétne napr. na videokazete s disneyovkou či rozprávkou Šmolkovia (v českej verzii Šmoulvé) nalepenú informáciu, že ide o kazetu nevhodnú pre deti do 12 rokov (porov. Nábělková, 1999b).

Na záver týchto poznámok možno súhrnne povedať, že situácia rozdelenia pripravila v rámci širšieho kultúrno-politicko-spoločenského vzdaľovania aj pôdu na jazykové vzdaľovanie, pričom toto vzdaľovanie, či už potenciálne, mýtické, či reálne, by malo byť a do istej miery už aj je predmetom sústredenej lingvistickej pozornosti – „na svoje“ by tu mali prísť aj česká slovákistika a slovenská bohemistika ako novokonštituované odbory. Istá miera potencií vzdaľovania, podporená na Slovensku niektorými zákonnými opatreniami vymedzujúcimi sféry uplatnenia, resp. neuplatnenia češtiny v slovenskom prostredí, sa v českom jazykovom prostredí v situácii obmedzenej/redukovanej dvojjazykovej komunikácie realizuje aj bez inštitucionálneho zázemia, spontánne a sama. V komunikačnej každodennosti prebiehajú v česko-slovenskej sfére procesy, asymetrické, v čomsi predvídateľné, v čomsi protirečivé, ktoré sú v konkrétnych prejavoch nepochybne hodny našej pozornosti.

LITERATÚRA

- Bosák, J.: *Vztáhy slovenčiny a češtiny a ich výskum v novej etape*. Jazykovedný časopis, 39, 1988, s. 113–119.
- Budovičová, V.: *Dynamika vývinu česko-slovenských jazykových vzťahov v socialistickej obdobi*. In: Slavica Pragensia XXX. Ed. V. Budovičová. Praha, Univerzita Karlova 1989, s. 17–42.
- Buzássyová, K.: *Kontaktové varianty a synonymá v slovenčine a češtine*. Jazykovedný časopis, 44, 1993, s. 92–107.
- Buzássyová, K.: *Vzťah slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra*. In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27.–29. októbra 1994. Red. M. Považaj. Bratislava, Veda 1995, s. 87–96.
- Buzássyová, K.: *Fungovanie dvoch národných jazykov v jednom štáte, Slovenčina v samostatnom štáte*. In: Slovenský jazyk. Najnowsze dzieje języków słowińskich. Ed. J. Bosák. Opole, Uniwersitet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998, s. 15–26.
- Dolník, J.: *České slová v slovenčine*. In: Studia Academica Slovaca. 21. Prednášky XXVIII. letného seminára slovenského jazyka a literatúry. Ed. Bratislava 1992, s. 1–10.
- Dolník, J.: *Postoje k bohemizmu v súčasnej slovenčine (ako signály vyrovnávania sa so slovensko-českými vzťahmi)*. In: Brněnská slovákistika a česko-

- slovenské vzťahy. Ed. I. Pospíšil. Brno, FF Masarykova univerzita 1998a, s. 41–44.
- Dolník, J.: *Metajazyková axiologická kompetencia Slovákov* (vo vzťahu k češtine). In: Slovenský jazyk. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Ed. J. Bosák. Opole, Uniwersitet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998b, s. 26–32.
- Dolník, J.: *Spisovná slovenčina a čeština*. In: Studia Academica Slovaca. 28. Ed. J. Mlacek. Bratislava, Stimul 1999, s. 39–52.
- Doruľa, J.: *Jazyk a identita, jazyk a zákon*. In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca. 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 108–112.
- Hoffmannová, J. – Müllerová, O.: *Interference češtiny a slovenštiny v mluvené komunikaci*. Slavia, 62, 1993, s. 311–316.
- Horecký, J.: *Slovensko-česká diglosná komunikácia*. In: Sociolinguistica Slovaca 1. Red. S. Ondrejovič – M. Šimková. Bratislava, Veda 1995, s. 183–187.
- Jelínek, M.: *O některých puristických tendencích v kultuře spisovné slovenštiny*. In: Brněnská slovastika a česko-slovenské vztahy. Ed. I. Pospíšil. Brno, FF Masarykova univerzita 1998, s. 29–40.
- Kačala, J.: *Nová jazyková situácia v Slovenskej republike*. In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolingvistika Slovaca 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 101–107.
- Kačala, J.: *Jazyková situácia, jazyková politika a jazykové zákonodarstvo*. Kultúra slova, 27, 1993, s. 97–104.
- Kočiš, F.: *Teória spisovného jazyka a jazykovej kultúry v súčasnej komunikácii*. In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Red. M. Považaj. Bratislava, Veda 1995, s. 12–21.
- Kořenenský, J.: *Jazykové právo – prostor nebo limita?* In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolingvistika Slovaca 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 93–100.
- Kořenenský, J.: *Čeština a slovenština*. In: Český jazyk. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Ed. J. Kořenenský. Opole, Uniwersitet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998, s. 20–32.
- Krčmová, M.: *Jazyk spojující*. In: Jazyk – fenomén kultúry. Zborník štúdií na počesť 80. narodenín prof. Jána Horeckého. (v tlači)
- Musilová, K.: *Česko-slovenský pasivní bilingvizmus*. In: Mesto a jeho jazyk. (v tlači)
- Musilová, K.: *Retrospektivní a perspektivní pohled na komunikaci Čechů a Slováků*. In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. Ed. P. Odaloš. Banská Bystrica, UMB 1999, s. 199–202.
- Nábělková, M.: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra z rozličných hľadísk*. Kulturný život, 28, 22. 12. 1994, s. 15.
- Nábělková, M.: *Paralelné slovenské a české texty v meniacej sa jazykovej situácii*. In: Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. 2. Red. V. Patráš. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 1996, s. 100–108.

- Nábělková, M.: *Čeština na Slovensku – pokračovanie príbehu*. In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. Ed. P. Odaloš. Banská Bystrica, UMB 1999, s. 190–198.
- Nábělková, M.: *Čeština a slovenčina dnes (Skica k jazykovej situácii po rozpade dvojjazykového spoločenstva)*. In: Pocta 650. výročí založení Univerzity Karlovy v Praze. Sborník příspěvků přednesených zahraničními bohemisty na mezinárodním sympoziu v Praze 20.–26. srpna 1998. Ed. A. Stich. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1998, s. 93–101.
- Nábělková, M.: *Slovenčina a čeština dnes. Kontakt či konflikt*. In: Slovenčina v kontaktoch a konfliktach s inými jazykmi. Sociolinguistica Slovaca. 4. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1999, s. 75–93.
- Pisárčiková, M.: *Jazyk súčasnej prózy a jazyková kultúra*. In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Red. M. Považaj. Bratislava, Veda 1995, s. 73–81.
- Rangelová, A.: *Paralelnosť českých a slovenských textů ve sféře spotřeby a obchodu*. In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 191–196.
- Slovenský jazyk*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Ed. J. Bosák. Opole, Uniwersitet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998. 168 s.
- Sokolová, M.: *Komunikatívna efektívnosť českých kontaktných javov v slovenčine*. In: Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie. 2. zost. P. Odaloš – V. Patráš. Banská Bystrica, PF 1991a, s. 232–242.
- Sokolová, M.: *České kontaktné javy v slovenskom individuálnom vyjadrovaní*. In: Česko-slovenské vzťahy v rokoch 1918–1938 (literatúra, jazyk, história, pedagogika). Košice, Univerzita P. J. Šafárika 1991b, s. 225–239.
- Sokolová, M.: *České kontaktné javy v slovenčine*. In: Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca 1. Red. S. Ondrejovič – M. Šimková. Bratislava, Veda 1995, s. 188–206.
- Štátny jazyk v praxi*. Bratislava, Univerzitná knižnica pre Ministerstvo kultúry SR 1997. 75 s.
- Štátny jazyk v súvislostiach*. Bratislava, Univerzitná knižnica pre Ministerstvo kultúry SR 1998. 87 s.
- Zeman, J.: *K výskumu kontaktů češtiny a slovenštiny v České republice po rozpadu Československa*. In: Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. 2. Red. V. Patráš. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 1996, s. 100–109.
- Zeman, J.: *K přijímání slovenské kultury Čechy po rozpadu Československa*. In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 182–186.
- Zeman, J.: *Receptce slovenských textů českými studenty bohemistiky*. In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. Ed. P. Odaloš. Banská Bystrica, UMB 1999, s. 203–206.